

DOI <https://doi.org/10.32405/2308-3778-2023-27-1-50-66>

УДК 373.5.015:316.477

ORCID ID <https://orcid.org/0000-0001-5023-4284>

Катерина Безрук,
аспірантка,

Інститут проблем виховання НАПН України,
м. Київ

ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ПІДЛІТКА ЗА НАВЧАЛЬНОЮ ПРОГРАМОЮ «СОЦІАЛЬНА УСПІШНІСТЬ»

Анотація. Статтю присвячено проблематиці формування особистості підлітка за навчальною програмою «Соціальна успішність» та окреслення змістово-організаційних особливостей навчальної програми «Соціальна успішність» у контексті формування соціальної успішності підлітків. Стаття спрямована на вивчення й аналіз результатів застосування означеної програми в освітньому процесі з метою визначення її впливу на соціальний розвиток підлітків.

Завданнями дослідження є: уточнення поняття «соціальна успішність» та особливостей її формування в підлітків; окреслення організаційно-педагогічних умов формування соціальної успішності підлітків; узгодження основних принципів і цільових орієнтирів навчальної програми «Соціальна успішність» для підлітків; здійснення педагогічної рефлексії результатів формування соціальної успішності підлітків за навчальною програмою «Соціальна успішність».

Для досягнення мети й реалізації поставлених завдань було застосовано методи: теоретичні – аналіз, синтез, порівняння, систематизацію, узагальнення матеріалів психолого-педагогічних джерел щодо соціальної успішності підлітків; конкретизацію; емпіричні – івент-аналіз виховної практики, спостереження, обговорення у фокус-групах та інтерв'ю з підлітками і педагогами.

Результати дослідження дозволили узагальнити наукові підходи до поняття «соціальна успішність», визначити складники соціальної успішності підлітків: ціннісні орієнтації, соціальне становлення, соціальна адаптація, соціальна ініціативність, соціальна відповідальність, соціальна активність. Узагальнені емпіричні дані дали змогу виокремити організаційно-педагогічні умови: розроблення змістово-методичного забезпечення виховної діяльності педагогів щодо формування соціальної успішності підлітків засобами учнівського самоврядування; створення гейміфікованої навчальної програми для підлітків «Соціальна успішність» та організація змішаного (онлайн і офлайн) навчання підлітків; створення консультативного хабу з надання адресної допомоги.

Реалізація гейміфікованої навчальної програми «Соціальна успішність» в освітньому процесі закладу позашкільної освіти підтвердила її ефективність та значущість у формуванні особистості підлітка як важливого засобу розвитку соціальних навичок та досягнення соціальної успішності в майбутньому.

Ключові слова: гейміфікована навчальна програма, підлітки, соціальна успішність підлітків.

© Катерина Безрук, 2023

Вступ. У контексті глибинних суспільно-політичних змін, революційних перетворень у життєдіяльності суспільства та трансформації освітнього процесу, який орієнтований на розвиток базових компетентностей для навчання впродовж життя, актуалізуються нові вимоги до освіти. Особливо важливо це в країні, яка перебуває в стані війни, – Україні, де воєнні дії та проблеми з організацією освітнього процесу мають великий вплив на формування особистості підлітків.

Незважаючи на окреслені проблеми, перед педагогами і науковцями стоїть завдання виховати сучасне молоде покоління всебічно розвиненим, розумним, готовим до самоосвіти, самовиховання, саморозвитку, здатним до соціальної дії, активним, самостійним, креативним, здатним гнучко мислити, самокритичним, стресостійким, чесним, гідним, відповідальним, спроможним діяти в умовах постійних змін. Кінцевою метою освіти є підготовка компетентних і всебічно освічених людей, здатних долати політичні, економічні й духовні кризи в перехідний період, коли суспільство перебуває в проблемних ситуаціях.

Звідси постає проблема формування духовно багатой особистості, здатної відповідати запитам і завданням сьогодення, яка володіє навичками, необхідними для ефективної й конструктивної участі в суспільному житті, продуктивної діяльності вдома та на робочому місці, уміннями співпрацювати з іншими для досягнення результату, запобігати конфліктам та розв'язувати їх, досягати компромісів, тобто тими життєвими компетентностями, які є основою успіху не лише у професійній сфері, а й у вирішенні проблемних ситуацій у всіх сферах життя, з якими нині стикається наша неспокійна країна.

Мета дослідження. Метою дослідження є окреслення змістово-організаційних особливостей навчальної програми «Соціальна успішність» у контексті формування соціальної успішності підлітків.

Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких завдань:

- уточнення поняття «соціальна успішність» та особливостей її формування в підлітків;
- окреслення організаційно-педагогічних умов формування соціальної успішності підлітків;
- узгодження основних принципів і цільових орієнтирів навчальної програми «Соціальна успішність» для підлітків;
- здійснення педагогічної рефлексії результатів формування соціальної успішності підлітків за навчальною програмою «Соціальна успішність».

Методи дослідження. Для досягнення мети та виконання поставлених завдань дослідження було використано такі методи: *теоретичні* – аналіз, синтез, порівняння, систематизацію, узагальнення матеріалів психолого-педагогічних джерел щодо соціальної успішності підлітків; *конкретизацію* – для уточнення тлумачень поняття «соціальна успішність», упорядкування змісту навчальної програми «Соціальна успішність» та інших

релевантних документів, що стосуються програми та процесу її впровадження; *емпіричні*: івент-аналіз виховної практики закладів загальної середньої освіти та позашкільної освіти, спостереження за підлітками під час занять за навчальною програмою «Соціальна успішність», обговорення у фокус-групах та інтерв'ю з підлітками і педагогами.

Дослідження здійснювалося з учасниками тренінгів, які проводилися на базі Центру позашкільної роботи Святошинського р-ну м. Києва та закладів загальної середньої освіти м. Києва. Вони охоплювали 17 педагогів і 214 підлітків із числа учнів 7–9-х класів.

Результати дослідження. Аналіз та систематизація тлумачень термінів і понять проблемного поля соціальної успішності дозволили узагальнити наукові підходи до розкриття цього поняття як до «процесу суб'єктної взаємодії педагогів і підлітків, результатом якого є інтеріоризація соціально схвалюваних уявлень про успіх, вироблення мотивації досягнень, розвитку волі, виховання впевненості в досягненні цілей (позитивна Я-концепція) формування спрямованості на саморозвиток, розширення соціальної компетентності» [4, с. 22]. Водночас ми солідаризуємося з розумінням «соціальної успішності» як «внутрішньої якості особистості, що пов'язана з переживаннями почуття задоволеності досягнутими результатами, соціальним визнанням у колективі, упевненістю й цілеспрямованістю в діяльності» [14, с. 106].

Дослідження означеної проблематики виявило, що «успіх» розглядається дослідниками лабораторії фізичного розвитку і здорового способу життя Інституту проблем виховання НАПНУ як «багатомірне поняття, соціальна категорія, яка пов'язана з розкриттям потенціалу зростаючої особистості, її внутрішньої мотивації на досягнення бажаної мети, готовністю до самореалізації в різних сферах життя, здатністю до соціальної дії, активності й мобільності, набуття та виконання пов'язаних з нею соціальних ролей, життєвого і професійного вибору» [2, с. 15]. Вони дійшли висновку, що, на відміну від успіху, «успішність – це неодноразово верифікований досвід, який характеризується об'єктивним і суб'єктивним аспектами. Суб'єктивний компонент успішності визначається емоційно забарвленим станом переживання особою власного успіху. Об'єктивний компонент пов'язаний з оцінкою людини та результатів її діяльності як успішних на основі уявлень про успішність, властивих конкретному соціокультурному середовищу» [2, с. 18].

У результаті вивчення проблеми було визначено, що складовими соціальної успішності підлітків, інтеграція яких дає уявлення про її зміст є: ціннісні орієнтації [18];

соціальне становлення [12]; соціальна адаптація [15]; соціальна ініціативність [16]; соціальна відповідальність [19]. Важливу роль у формуванні соціальної успішності підлітків відіграє їхня власна соціальна активність, що є формовивом соціальної поведінки й охоплює процеси спілкування і соціальної взаємодії [11; 13; 21; 23]. Їхня власна соціальна активність відіграє важливу роль у формуванні соціальної успішності підлітків, охоплюючи процеси спілкування і соціальної взаємодії.

Формуванню соціальної успішності підлітків сприяє забезпечення необхідних організаційно-педагогічних умов, які охоплюють технології, форми, методи та засоби освітнього впливу на підлітків. За допомогою експертного опитування нами було виокремлено такі організаційно-педагогічні умови: розроблення змістово-методичного забезпечення виховної діяльності педагогів щодо формування соціальної успішності підлітків засобами учнівського самоврядування; створення гейміфікованої навчальної програми для підлітків «Соціальна успішність» та організація змішаного (онлайн і офлайн) навчання підлітків; створення консультативного хабу з надання адресної допомоги в розробленні соціальних проєктів, набутті успішного досвіду та вправлянні в соціально значущій діяльності.

Організаційно-педагогічна умова створення гейміфікованої навчальної програми для підлітків «Соціальна успішність» мала на меті «формування та розвиток у здобувачів освіти soft skills (м'яких, гнучких навичок), що дозволяють бути успішними незалежно від специфіки діяльності чи напряму, який обере здобувач освіти; формування в підлітків мислення успішної особистості, мотивації на досягнення успіху» [5, с. 4]. Ця програма спрямована на розвиток особистісних, соціальних та академічних компетенцій учнів, надання їм необхідних навичок і знань для досягнення успіху в житті й соціумі.

Упровадження навчальної програми «Соціальна успішність» ґрунтується на компетентнісному підході та сприяє формуванню в підлітків таких компетентностей:

- «пізнавальної – забезпечує ознайомлення з поняттями та знаннями про лідерство та організаторську діяльність» [5, с. 4]. Пізнавальна компетентність є стрижнем, на якому будується соціальна згуртованість, ініціативність, відповідальність та інші аспекти соціального успіху;

- «практичної – сприяє розвитку лідерських, організаторських, комунікативних якостей, умінь і навичок у здобувачів освіти» [5, с. 4], підвищення незалежності й

упевненості в собі, що впливає на соціальну успішність, розвиток навичок лідерства, самоорганізації, планування, співпраці, управління конфліктами, прийняття рішень, творчого мислення та інші практичні компетенції допомагають підліткам досягати своїх цілей;

- «формування комунікативних навичок, навичок самоменеджменту, роботи в команді, правильної постановки цілей і завдань, прийняття рішення, планування роботи» [5, с. 4];

- «соціальної – сприяє розвитку уявлень про себе як носія певних соціальних ролей; навичок ефективної співпраці, відповідальності за результати спільної діяльності, здатності бути активним членом суспільства;

- життєтворчої – сприяє розвитку навичок самоаналізу, самоконтролю, самовиховання, самонавчання, самоосвіти, умінь і навичок життєвого проектування, умінь визначати, відшукувати й здобувати та застосовувати ресурси, необхідні для реалізації життєвих цілей;

- комунікативної – забезпечує розвиток навичок спілкування, активного слухання, критичного аналізу ситуації, конструктивної поведінки в конфліктних ситуаціях; навичок самопрезентації, участі в дискусії, дебатах; розвиток умінь доводити власну думку, коригувати її в бесіді» [5, с. 4];

- «інформаційної – забезпечує розвиток умінь орієнтуватися в потоці різноманітної, суперечливої інформації, аналізувати тексти» [5, с. 4], уміння ефективно оперувати інформацією (пошук, збирання, аналіз, оцінка та використання інформації, уміння розрізнати достовірну й недостовірну інформацію, отримувати нові знання) допомагає підліткам взаємодіяти з іншими та досягати успіху;

- «життєздатної – забезпечує розвиток рефлексії, критичного мислення; здатності до логічного викладення власних думок, творчої уяви» [5, с. 4], що сприяє успішності в різних соціальних сферах: самоуправлінні, саморегуляції, комунікативних навичках, проблемному і критичному мисленні, креативному розв'язанні проблем;

- «правової – сприяє розвитку вмінь захисту та реалізації своїх прав і свобод, виконання загальнолюдських і громадянських обов'язків;

- компетенції вчитися впродовж життя – формує здатності міркувати, порівнювати, узагальнювати, спостерігати, самостійно шукати інформацію з різних джерел, проводити самостійні дослідження, набувати індивідуальний досвід самоорганізації, проводити

навчальні рефлексії, набувати навичок самонавчання» [5, с. 4–5].

Розподіл тем і кількість годин у кожній частині навчальної програми вказані автором орієнтовно. У разі необхідності кількість годин кожної змістової лінії може бути змінена керівником гуртка відповідно до встановленого порядку. Ураховуючи інтереси підлітків, кількість осіб у групі та наявність навчально-методичного і технічного забезпечення, керівник гуртка може змінювати кількість теоретичних і практичних занять з урахуванням кількості годин, передбачених типовим навчальним планом закладу позашкільної освіти [20, с. 223] (залежно від того, наскільки швидко і якісно вихованці набувають практичних навичок).

Обсяг програми розрахований на 1 рік навчання за основним рівнем: 144 год. на рік, 4 год. на тиждень. Програма орієнтована на здобувачів освіти 5–9 класів. Кількісний склад гуртка – 15 осіб.

Відповідно до навчальної програми організація освітньої діяльності підлітків спиралася на використання різних форм: тренінгів, мінілекцій, індивідуальної та групової роботи, мозкових штурмів, ігор за ролями, дискусій, дебатів, репрезентацій шляхів рішення, висловлення пропозицій, побажань, доведення до інших результатів, отриманих окремими учасниками чи підгрупами. Зацікавленість її опануванням і активність у досягненні результатів забезпечувалася за допомогою інструментів і механік гейміфікації (мотивація, візуалізація правил взаємодії, унаочнення успішних наративів, чатові або форумні обговорення перебігу й результатів спільної діяльності, змагальність і рейтингування, отримання значків, статусів, сертифікатів тощо).

Навчальна програма «Соціальна успішність» є програмою з позашкільної освіти, оцінювання результативності її впровадження здійснюється за допомогою формуального оцінювання – це захист творчих робіт, репрезентація портфоліо, захист навчального проекту або проведення наукового дослідження для наукового товариства. Головним показником ефективності навчальної програми є особистісний розвиток учнів. Цей розвиток виражається в набутті нових знань і навичок, розвиткові лідерських якостей і компетенцій, формуванні активної лідерської позиції, активній участі в гурткових заходах та участі в просоціальній діяльності.

Групи учасників експерименту визначалися відповідно до мережі гуртків Центру позашкільної роботи Святошинського р-ну м. Києва, перша –гурток «Лідерство – стиль

життя», друга – «Особистість. Компетентність. Лідерство. Успіх», третя – «Зрости в собі лідера».

У цілому виявилось, що на початку роботи перша група мала найнижчу ініціативність порівняно з іншими учасниками, через те що в неї були об'єднані діти різних вікових категорій, від 7-го до 9-го класу. Це можна пояснити віковими характеристиками учасників, які мають різну зрілість і рівень самостійності. Молодші підлітки можуть виявляти меншу мотивацію і впевненість у своїх діях порівняно зі старшими підлітками. Широта вікового діапазону учасників групи може бути фактором, що впливає на спільну ініціативу та взаємодію учасників. Проте згодом, коли аудиторія адаптувалася до нового місця та колективу, ці характеристики поступово підвищувалися, а учасники почали використовувати всі наявні ресурси для досягнення навчальних цілей.

Аналіз відвіданих занять першої групи та спостереження за освітнім процесом дозволили дійти висновків, що заняття відповідають визначеній тренінговій структурі, яка є продуктивною формою «навчання через дію», що забезпечує закріплення набутих теоретичних знань шляхом залучення вихованців до вирішення різних навчально-практичних і пізнавальних завдань, відпрацювання навичок обговорення змісту важливих понять, формулювання та репрезентація висновків у форматі «печа-куча» (тренування стислості й точності висловлювань).

Тренінг «Я можу зробити свідомий вибір» розпочинається з привітання, оголошення теми, визначення мети й завдань: навчити підлітків прогнозувати свої життєві перспективи, визначати, які знання, уміння й навички необхідні для досягнення своїх *хочу, можу, треба*, формувати вміння планувати своє майбутнє.

Структурно тренінг виглядає таким чином:

1. Привітання. Презентація теми, мети, завдань заняття.
2. Вправа на знайомство.
3. Визначення правила роботи.
4. Визначення очікувань учасників.
5. Вправи на вивчення матеріалу.
6. Підбиття підсумків.

Методика проведення тренінгу сприяє відпрацюванню умінь і навичок вирішення завдань, аналізу практичних ситуацій. Під час тренінгу підлітки під керівництвом тренера

глибоко й усебічно обговорюють практичні ситуації. Для посилення активності та закріплення знань керівник гуртка залучає до участі в обговоренні теоретичних і практичних питань якомога більшу кількість учнів. Під час заняття було наведено багато прикладів, які допомагають краще засвоїти інформацію.

Друга та третя групи були більш ініціативними, активними й організованими, проте організація навчання також була достатньо демократичною, що скеровувалося тренерами та перетворювалося на демонстрацію здорової ініціативи, розвиток лідерського потенціалу, сприяло легкому засвоєнню навчального матеріалу й обміну знаннями з питань, що вивчаються на тренінгу.

Навчання в цих групах також відбувається у формі тренінгів, спрямованих на розвиток уміння вирішувати проблеми та аналізувати практичні ситуації. Під час тренінгу за керівництва тренерів підлітки глибоко й усебічно обговорюють практичні ситуації. З метою заохочення активності та закріплення знань педагоги залучають до обговорення теоретичних і практичних питань якомога більше учнів.

Максимальне залучення у практичний процес досягається постановкою додаткових питань, спрямованих на розкриття, деталізацію різних аспектів основного питання, особливо практичного досвіду, проблемних ситуацій. Після обговорення кожного питання тренери дають оцінку виступів, акцентують увагу на найбільш суттєвих положеннях, проблемах і можливих варіантах їхнього вирішення.

Для здійснення педагогічної рефлексії результатів формування соціальної успішності підлітків та визначення їхньої обізнаності з питань соціальної успішності на першому тренінгу серед учасників експерименту було проведено бліцопитування. Учасники тренінгу відповідали на запитання: «Що для мене значить бути соціально успішним?». Відповіді підлітків були достатньо лаконічними та визначали «соціальну успішність» як характеристику особистості «... яка вміє працювати над своїм розвитком», «...володіє якостями для виконання соціальних ролей», «...яка усвідомлює значущість особистісних ресурсів для успішної життєдіяльності», «...здатна до самостійного прийняття рішень, постійного саморозвитку», «...здатна до самоорганізації, саморуху, саморозвитку», «...якій притаманні творчість, конструктивна активність, відповідальність, рефлексивність».

Одним із завдань експериментальної апробації Програми стало з'ясування поглядів респондентів щодо оцінки впливу ігрових елементів (гейміфікації) на емоційний стан і

продуктивність їхньої діяльності. За результатами анкетування з'ясовано, що понад три чверті респондентів позитивно сприйняли ігрові інструменти. Найбільше їм сподобалися «бальні стимули» (91 %), «рейтингування» (84 %) і «обговорення на чатах/форумах» (83 %), що може пояснюватися відповідністю провідним видам вікової діяльності підлітків – спілкування і змагання. Найменше число виборів отримали «ментальні карти» (69 %), можливо, через брак досвіду групової роботи з асоціаціями в умовах дистанційного навчання (рис. 1).

Власну діяльність під час навчання із застосуванням гейміфікації переважаюча кількість учасників (91 %) визнала продуктивною. Така самооцінка видається важливою з огляду на те, що близько половини учасників (43 %) указали на свій попередній досвід участі в тренінгових програмах розвитку особистості, а отже, можуть коректно їх зіставляти та порівнювати.

Рис. 1. Які саме елементи гейміфікації Вам сподобались найбільше?

Кінцевим етапом реалізації навчальної програми є вихідне анкетування, фінальне обговорення та інтерв'ю для отримання більш детальної інформації про думки підлітків, їхній досвід та сприйняття щодо соціальної успішності й навчальної програми. Учасники помітно змінили своє ставлення до навчальної програми й рівня включення в процес навчання від його початку та до завершення в бік її активації. У цілому зворотний зв'язок від учасників був позитивний. Підлітки мають ґрунтовні знання, які відповідають визначеним

критеріям і показникам сформованості соціальної успішності підлітків, наведеним у таблиці 1.

Таблиця 1

Критерії та показники сформованості соціальної успішності підлітків за навчальною програмою «Соціальна успішність»

Критерії	Показники
Когнітивний	<ul style="list-style-type: none"> ● володіють знаннями про соціальні ролі та визначають своє місце в соціумі; ● розуміють поняття самооцінки, можливості та засоби самопізнання, саморозвитку, самовиховання, знають методи самоаналізу, адекватної самооцінки й саморегуляції; ● мають уявлення про позитивний імідж та вміють його будувати; ● розуміють поняття емоційного й соціального інтелекту, соціального статусу та соціальної ролі; ● знають, хто такий громадянин і патріот, його права й обов'язки; ● розуміють роль комунікації в житті, її структуру, функції й види, знають про вимушене спілкування, агресію й неадекватність, уміють підготувати публічний виступ та знають якості й уміння, важливі для ефективного спілкування; ● ознайомлені з поняттями «фейк» та «фото- / відеофейк» та знають правила безпечної поведінки в мережі; ● розуміють поняття відповідальності й відповідальної поведінки, а також знають правила прийняття рішень; ● розуміють поняття успіху та його складові, знають, хто такий лідер і які знання, ● уміння й навички необхідні для становлення лідера; ● розуміють поняття організаторської діяльності, знають, як ефективно управляти своїм часом та бути багатозадачними; ● знайомі з поняттям «амбітність», її ознаками, знають переваги і недоліки амбітності.
Ціннісно-мотиваційний	<ul style="list-style-type: none"> ● використання адекватної самооцінки для підвищення мотивації та досягнення успіху; ● уміння використовувати різні засоби, методи і форми для створення позитивного іміджу, самоаналізу для зрозуміння себе та власних можливостей; ● розуміння ролі комунікації в житті, уміння висловлювати свої ідеї й думки, а також сприймати ідеї та думки інших; ● здатність стати активним учасником суспільного життя та відігравати активну роль у вирішенні суспільних проблем; ● здатність відстоювати свою позицію перед іншими, аргументувати свої думки та переконувати інших; ● сформована особистісна значущість та потреба в досягненні успіху та соціального престижу, упевненість у собі та віра у власний успіх; ● розуміння організаторської діяльності, шляхів реалізації набутих лідерських та організаційних знань і вмінь, відмова від невдалих і непродуктивних рішень, здатність шукати нові шляхи й варіанти; ● сформованість емоційно-вольових якостей та емоційно-ціннісних установок, уміння конструктивно виражати свої емоції, позитивне ставлення до себе та свого життя; ● цінування досягнутого та використання власного досвіду для підтримки успіху й подальшого розвитку.

Критерії	Показники
Діяльнісно-практичний	<ul style="list-style-type: none"> ● досвід, який базується як на знаннях, так і перевірці знанневих істин у повсякденній діяльності; ● досвід реалізації свого лідерського потенціалу, організаторських здібностей; ● досвід роботи в команді та організації дозвілєвої діяльності; ● досвід спілкування з представниками різних професій, які досягли успіху у своїй діяльності; ● досвід реалізації свого плану дії в ролі: організатора соціального проєкту, акцій, волонтерської програми, дозвілєвої програми, тренера просвітницьких програм; ● досвід захисту творчої роботи, репрезентації портфоліо; ● досвід проведення наукового дослідження.

Означена навчальна програма впроваджується в практику діяльності закладів позашкільної освіти, а аналіз її результативності засвідчує ефективність, що дозволяє формувати соціальну успішність підлітків у закладах освіти.

Обговорення. У контексті досліджуваної проблеми важливими є дослідження, у яких акцентують увагу на теоретичних положеннях психології та педагогіки, особливо на сучасних концепціях виховання підлітків. Як зазначено в програмі «Нова українська школа» в поступі до цінностей», науковці і педагоги-практики наразі звертають увагу на «складність сучасних виховних проблем, які потребують комплексного підходу у їхньому розв'язанні та розвитку соціально-педагогічної парадигми виховання» [7, с. 3], а основою виховання вбачають загальнолюдські цінності, які формують підґрунтя для соціально значущої мотивації, життєвого оптимізму, спільної відповідальності й партнерства, соціальної успішності.

Відповідно до загальних положень Закону України «Про освіту» саме «всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей» [17] є метою виховання. У просторі сучасної педагогічної науки проблематику соціальної успішності учнів розглядають І. Бех [6], Д. Бирик [3], Л. Буркова [8], В. Вінков [10], В. Кириченко [2], В. Нечерда [22], І. Савельчук [3], А. Сагалакова [8], Н. Соколовська [8], Ж. Петрочко [2].

Відтак особливого значення набуває процес формування соціальної успішності здобувачів освіти та забезпечення організаційно-педагогічних умов його здійснення в закладах загальної середньої та позашкільної освіти. На думку дослідників, вони можуть реалізовуватися за такими напрямками:

- створення сприятливого освітнього середовища, що сприяє розвитку вмінь працювати в команді, соціальної взаємодії та співпраці між учасниками освітнього процесу [9, с. 200];
- створення необхідних умов для виховання, розвитку та професійної підготовки особистості на базі наукових досягнень і національних цінностей [1, с. 201];
- формування мотивації до навчання, підвищення інтересу до отримання знань, розуміння важливості освіти для успішного особистісного розвитку та майбутньої соціальної адаптації;
- створення змісту освітньої діяльності відповідно до національних інтересів та забезпечення індивідуально підходу в навчанні, де враховуються індивідуальні особливості підлітків, їхні освітні потреби та здібності [1; 6];
- «чітке визначення ефективних методів навчання та виховання молоді» [1, с. 201] та створення умов для особистісного розвитку, самоосвіти, самовиховання та самоусвідомлення, надання можливостей для творчості й самореалізації. Це передбачає сприяння розвитку самостійності, самоорганізації, критичного мислення та творчих здібностей підлітків;
- організація просвітницької та волонтерської діяльності [1, с. 201] з метою формування в підлітків соціальної і громадянської компетентностей, розвитку навичок активного учасника суспільного життя та прагнення досягати соціального успіху.

Висновки. Результати проведеного дослідження свідчать про те, що сучасна освіта і наука мають бути спрямовані на прогнозування майбутніх тенденцій у світі та допомогу нинішньому і майбутнім поколінням адаптуватися до незворотних змін у способі життя людей і суспільства.

Процес формування соціальної успішності підлітків є особливо важливим у юнацькому віці, оскільки він характеризується: переходом від дитинства до дорослості, де життєвий успіх є особливо важливим для самореалізації; власними соціальними досягненнями й успіхами в мікро- та макросоціумі; побудовою позитивної комунікації з оточенням; активною участю в різноманітних соціальних відносинах; продуктивною діяльністю на спільний результат. Реалізацію саме цих запитів передбачає навчальна програма «Соціальна успішність».

Упровадження гейміфікованої навчальної програми сприяє формуванню соціальної

успішності підлітків, розвиткові їхньої самосвідомості, уміння самостійно приймати рішення, установлювати мету та досягати її. Така організація навчання сприяє активному залученню учнів до освітнього процесу, підтримує їхню мотивацію й самостійність, що сприяє формуванню соціальної успішності.

Наявна кількість досліджень, присвячених вивченню успішності, на нашу думку, недостатньо висвітлює процес формування соціальної успішності в закладах освіти. Перспективні пошуки подальшого розвитку досліджень формування соціальної успішності підлітків можуть стосуватися створення безпечного освітнього середовища, сприятливого для розвитку життєстійкої і життєтворчої особистості, здатної до успішної самореалізації в умовах кризового соціуму.

Список використаних джерел

1. Gilijova A. M. Experimental study of the effect of humanization of students' physical education on the success of educational activity. *EPRA International Journal of Research and Development (IJRD)*, 7(12). 2022. P. 201–204.
2. Petrochko Zh., Kyrychenko V., Necherda V. Formation of Social Success and Life Optimism in Pupils in Crisis Conditions. *Innovations for achieving the sustainable development goals: Science, Education and Economics: Collective Monograph*. Ljubljana School of Business, c. Ljubljana, Slovenia. 2022. P. 185–204.
3. Savelchuk I., Bybyk D., Hrebenova V., Horban Y., Koshelieva O. Social competence of student youth: the experience of training in the educational environment of the university under the conditions of the pandemic. *Laplace Em Revista*. 2021. 7 (Extra-A). P. 481–490. <https://doi.org/10.24115/S2446-622020217Extra-A849p.481-490>.
4. Безрук К. Формування соціальної успішності підлітків у системі учнівського самоврядування: понятійне поле. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді* : зб. наук. праць. Київ : Інститут проблем виховання НАПН України. Вип. 24. Кн. 1. 2020. С. 17–30.
5. Безрук К. О. Соціальна успішність / Навчальна програма для позашкільної освіти / Схвалено для використання в освітньому процесі від 12.12.2022 (протокол №3). URL: <https://imzo.gov.ua/osvita/pozashkilna-osvita-ta-vihovna-robota/navchalni-programi/sotsialno-reabilitatsiyniy-napryam/>.
6. Бех І. Д. Особистість на шляху до духовних цінностей: монографія. Київ Чернівці: «Букрек», 2018. 296 с.
7. Бех І., Чорна К., Киричук В., Кириленко С., Кириченко В., Корецька Л., Остапенко О., Пруцакова О., Харченко Н., Шкільна І., Журба К. *Програма «Нова українська школа» у поступі до цінностей*. Київ: ПІВ НАПНУ, 2018. С. 40.
8. Буркова Л., Сагалакова А., Соколовська Н. Пошук формули успішності у житті: соціологічне дослідження пріоритетів успішності. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2013. № 8–9. С. 206–212.
9. Васильєва Г. Організаційно-педагогічні умови формування методичної компетентності учителів інклюзивної форми навчання. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології* : науковий журнал / МОН України, Сумський державний педагогічний ун-т ім. А. С. Макаренка ; [редкол.: А. А. Сбруєва, М. А. Бойченко, О. А. Біда та ін.]. Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2021. № 2 (106). С. 193–210.
10. Вінков В. Уявлення про життєвий успіх: стан розробленості проблематики в

соціальної психології. *Проблеми політичної психології* : зб. наук. пр. / Ін-т соц. та політ. психології НАПН України. Київ, 2015. Вип. 2. С. 221-231

11. Ежова О. О. Критеріальний підхід до оцінки рівня сформованості ціннісного ставлення до здоров'я учнівської молоді. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді* : зб. наук. праць. К.: Інститут проблем виховання НАПН України. 2010. Вип. 14. Кн. 2. С. 311–322.

12. Карпенко О. Г. Соціальне становлення особистості підлітка в тимчасових об'єднаннях за інтересами : автореф. дис... канд. пед. наук. : 13.00.01, Інститут проблем виховання НАПН України. К. 1999. 19 с.

13. Кириченко В. І. Учніське самоврядування як сприятливе середовище для профілактики девіантної поведінки старшокласників. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді* : зб. наук. праць. К.: Інститут проблем виховання НАПН України. 2012. Вип. 16. Кн. 1. С. 100–109.

14. Кириченко В. І., Нечерда В. Б. Партнерська взаємодія як засіб примноження ресурсів формування соціально успішної особистості старшокласника. *Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал*: матеріали звіт. наук.-практ. конф. Ін-ту проблем виховання НАПН України за 2019 рік: Київ, 23 квітня. 2020. Івано-Франківськ: НАІР. 2020. С. 104–108.

15. Литовченко О. В. Організаційно-педагогічні умови соціальної адаптації учнів 5–9 класів у позашкільних навчальних закладах : автореф. дис... канд. пед. наук. : 13.00.05, Ін-т пробл. виховання НАПН України. К., 2004. 19 с.

16. Петрочко Ж. В. Сутність і функціональна роль соціальної ініціативності у структурі лідерства підлітків. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді* : зб. наук. праць. К.: Інститут проблем виховання НАПН України. 2014. Вип. 18. Кн. 2. С. 143–150.

17. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

18. Сухомлинська О. В. Сучасні цінності у вихованні: проблеми, перспективи. *Шлях освіти*. 1996. С. 24–25.

19. Тернопільська В. І. Відповідальність особистості: гуманітарний аспект. *ВІСНИК Житомирського державного університету імені Івана Франка*, 2004. Вип. 14. С. 47–50.

20. Толочко С., Бордюг Н. Методичні основи формування екологічної компетентності здобувачів освіти під час реалізації навчальної програми «Знаю. Вмію. Дію.». *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2022. № 56. С. 220–227.

21. Уйсімбаєва М. Соціальна активність старшокласника: теоретичний аспект. *Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]*. Сер.: Педагогічні науки. 2015. Вип. 135. С. 211–215.

22. Федорченко Т. Є., Кириченко В. І., Нечерда В. Б., Тарасова Т. В., Безрук К. О., Гарбузюк І. В. Соціально успішна особистість: сутність і технології виховання : навч.-метод. посіб. Інститут проблем виховання НАПН України, м. Київ. 2022. 181 с.

23. Хомич О., Лаврентьева І. Методика дослідження формування навичок соціально успішної особистості старшокласника у процесі групової діяльності. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді* : зб. наук. праць. К.: Інститут проблем виховання НАПН України. 2020. Вип. 24. Кн. 2. С. 261–276.

References

1. Gilijova, A. M. (2022). Experimental study of the effect of humanization of students' physical education on the success of educational activity. *EPRA International Journal of Research and Development (IJRD)*, 7(12), 201–204. Retrieved from <https://eprajournals.net/index.php/IJRD/article/view/1313>

2. Petrochko, Zh., Kyrychenko, V. & Necherda, V. (2022). Formuvannya v uchniv sotsialnoi uspishnosti ta zhyttievoho optymizmu v kryzovykh umovakh [Formation of social success and life optimism of students in crisis conditions]. *Innovations for achieving the sustainable development goals: Science, Education and Economics*. (pp. 185–204). Slovenia, Ljubljana.

3. Savelchuk, I., Bybyk, D., Hrebenova, V., Horban, Y., & Koshelieva, O. (2021). Social competence of student youth: the experience of training in the educational environment of the university under the conditions of the pandemic. *Laplage Em Revista*, 7, 481–490. (Extra-A). <https://doi.org/10.24115/S2446-622020217Extra-A849p.481-490>.
4. Bezruk, K. (2020). Formuvannia sotsialnoi uspishnosti pidlitkiv u systemi uchnivskoho samovriaduvannia: poniatiine pole [Formation of social success of adolescents in the system of student self-government: Conceptual field]. *Teoretyko-metodychni problemy vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi*, 24(1), 17-30.
5. Bezruk, K. O. (2022). *Sotsialna uspishnist. Navchalna prohrama dlia pozashkilnoi osvity* [Social Success. Educational program for out-of-school education]. Approved for use in the educational process dated December 12, *Protocol No 3*. Retrieved from <https://imzo.gov.ua/osvita/pozashkilna-osvita-ta-vihovna-robota/navchalni-programi/sotsialno-reabilitatsiyniy-napryam/>
6. Bekh, I. D. (2018). *Osobystist na shliakhu do dukhovnykh tsinnosti* [Personality on the way to spiritual values]. Kyiv Chernivtsi: «Bukrek».
7. Bekh, I., Chorna, K., Kyrychuk, V., Kyrylenko, S., Kyrychenko, V., Koretska, L., Ostapenko, O., Prutsakova, O., Kharchenko, N., Shkilna I., & Zhurba K. (2018). *Prohrama «Nova ukrainska shkola» u postupi do tsinnosti* [Program “New Ukrainian School” in progress towards values]. Kyiv: IPV NAPNU.
8. Burkova, L., Sahalakova, A., & Sokolovska, N. (2013). Poshuk formuly uspishnosti u zhytti: sotsiologichne doslidzhennia priorytetiv uspishnosti [Searching for a formula for success in life: A sociological study of priorities for success]. *Osvita ta rozvytok obdarovanoi osobystosti*, 8-9, 206-212. Retrieved from <http://nbuv.gov.ua/UJRN/Otros20138-945>.
9. Vasyliieva, H. (2021). Orhanizatsiino-pedahohichni umovy formuvannia metodychnoi kompetentnosti uchyteliv inkliuzyvnoi formy navchannia [Organizational and pedagogical conditions for the formation of methodological competence of teachers of an inclusive form of education]. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii: naukovyi zhurnal*, 2(106), 193–210. DOI: 10.24139/2312-5993/2021.02/193-210.
10. Vinkov, V. (2015). Uiavlennia pro zhyttievyi uspikh: stan rozroblenosti problematyky v sotsialnii psykholohii [Perceptions of life success: the state of development of issues in social psychology]. *Problemy politychnoi psykholohii*, 2, 221-231.
11. Yezhova, O. O. (2010). Kryterialnyi pidkhid do otsinky rivnia sformovanosti tsinnisnoho stavlennia do zdorovia uchnivskoi molodi [Criterion approach to the assessment of the level of formation of the value attitude to school students’ health]. *Teoretyko-metodychni problemy vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi*, 14(2), 311–322.
12. Karpenko, O. H. (1999). *Sotsialne stanovlennia osobystosti pidlitka v tymchasovykh obiednanniakh za interesamy* [Social formation of a teenager’s personality in temporary associations based on interests] (Dissertation Abstract, Kyiv).
13. Kyrychenko, V. I. (2012). Uchnivske samovriaduvannia yak spriyatlyve seredovyshche dlia profilaktyky deviantnoi povedinky starshoklasnykiv [Student self-government as a favorable environment for the prevention of deviant behavior of high school students]. *Teoretyko-metodychni problemy vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi*, 16(1), 100–109.
14. Kyrychenko, V. I., & Necherda, V. B. (2020). Partnerska vzaiemodiia yak zasib prymnozhenia resursiv formuvannia sotsialno uspishnoi osobystosti starshoklasnyka [Partner interaction as a means of multiplying resources for the formation of a socially successful personality of a high school student]. *Suchasnyi vykhovnyi protses: sutnist ta innovatsiyni potentsial* (pp. 104–108). Ivano-Frankivsk: NAIR.
15. Lytovchenko, O. V. (2004). *Orhanizatsiino-pedahohichni umovy sotsialnoi adaptatsii uchniv 5–9 klasiv u pozashkilnykh navchalnykh zakladakh* [Organizational and pedagogical conditions of social adaptation of students of grades 5–9 in institutions of out-of-school education] (Dissertation Abstract, Kyiv).
16. Petrochko, Zh. V. (2014). Sutnist i funktsionalna rol sotsialnoi initsiatyvnosti u strukturi liderstva pidlitkiv [The essence and functional role of social initiative in the structure of adolescents’ leadership]. *Teoretyko-metodychni problemy vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi*, 18(2), 143–150.
17. *Zakon Ukrainy «Pro osvitu»* [Law of Ukraine “On education”]. 05.09.2017 № 2145-VIII.

Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

18. Sukhomlynska, O. V. (1996). Suchasni tsinnosti u vykhovanni: problemy, perspektyvy [Modern values in education: Problems, prospects]. *Shliakh osvity*, 24–25.

19. Ternopilska, V. I. (2004). Vidpovidalnist osobystosti: humanitarnyi aspekt [Responsibility of the individual: Humanitarian aspect]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnogo universytetu imeni Ivana Franka*, 14, 47–50.

20. Tolochko, S., & Bordiuh, N. (2022). *Metodychni osnovy formuvannia ekolohichnoi kompetentnosti здобувачів освіти під час реалізації навчальної програми «Знаю. Вмію. Дію»* [Methodological foundations of the formation of environmental competence of students of education during the implementation of the educational program “I know. I can. I do”. *Aktualni pyannia humanitarnykh nauk*, 56, 220–227.

21. Uisimbaieva, M. (2015). Sotsialna aktyvnist starshoklasnyka: teoretychnyi aspekt [Social activity of a high school student: Theoretical aspect]. *Naukovi zapysky Kirovohradskoho derzhavnogo pedahohichnogo universytetu imeni Volodymyra Vynnychenka. Seria: Pedahohichni nauky*, 135, 211–215.

22. Fedorchenko, T. Ye., Kyrychenko, V. I., Necherda, V. B., Tarasova, T. V., Bezruk, K. O., & Harbuziuk, I. V. (2022). *Sotsialno uspishna osobystist: sutnist i tekhnolohii vykhovannia* [A socially successful personality: The essence and technologies of education]. Kyiv.

23. Khomych, O., & Lavrentieva, I. (2020). *Metodyka doslidzhennia formuvannia navychok sotsialno uspishnoi osobystosti starshoklasnyka u protsesi hrupovoi diialnosti* [Methodology of the study of the formation of skills of a socially successful personality of a high school student in the process of group activity]. *Teoretyko-metodychni problemy vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi*, 24(2). 261–276

Bezruk Kateryna

Postgraduate Student,

Institute of Problems on Education of the NAES of Ukraine,

Kyiv

FORMATION OF ADOLESCENTS' PERSONALITY THROUGH THE EDUCATIONAL PROGRAM “SOCIAL SUCCESS”

Abstract. *The article is devoted to the issue of forming adolescents' personality through the educational program “Social Success” and outlining the content-organizational peculiarities of the educational program “Social Success” in the context of fostering adolescents' social success. The study focuses on exploring and analyzing the results of implementing this program in the educational process to determine its impact on adolescents' social development.*

The research objectives are: to clarify the concept of “social success” and peculiarities of its formation among adolescents; to outline the organizational and pedagogical conditions for fostering adolescents' social success; to align the fundamental principles and objectives of the educational program “Social Success” for adolescents; to conduct pedagogical reflection on the results of fostering adolescents' social success through the program “Social Success”.

To achieve the goal and accomplish the set tasks, the following methods were applied: theoretical methods – analysis, synthesis, comparison, systematization, generalization of psychological and pedagogical sources regarding adolescents' social success; specification; empirical methods – event analysis of educational practices, observation, focus group discussions, and interviews with adolescents and educators.

The research results allowed generalizing scientific approaches to the concept of “social success” with the components of adolescents' social success: value orientations, social development, social adaptation, social initiative, social responsibility, and social activity. Generalized empirical data enabled identifying organizational and pedagogical conditions, including the development of content-methodological support for educators' educational activities in fostering adolescents' social success through student self-

government means; the creation of a gamified educational program “Social Success” for adolescents and the implementation of blended learning (online and offline) for adolescents; the establishment of a consultation hub to provide targeted assistance.

Implementing the gamified educational program “Social Success” in the educational process of institutions of out-of-school education confirmed its effectiveness and significance in forming adolescents’ personality as an essential means of developing social skills and achieving social success in the future.

Key words: *gamified educational program, adolescents, adolescents’ social success.*

Стаття надійшла до редакції 04.07.2023.
Стаття прийнята до публікації 20.07.2023.